

**Пасля другой
сусветнай**

КАМУНІКАТ.ORG

Беларуская гімназія ў Гайнаўцы

Пасля вызвалення Беласточчыны ў канцы ліпеня 1944 года тут пачалося аднаўленне беларускіх школ, якія працавалі ў перыяд савецкай улады (1939–1941 гг.), а таксама падчас нямецкай акупацыі. Аднаўленне школ праводзілася стыхійна самім зацікаўленым насельніцтвам, без ранейшых пастаноў Польшкага камітэта нацыянальнага вызвалення (ПКНВ) у Любліне.

Вучні VIII класа Беларускай гімназіі ў Гайнаўцы з дырэктарам Васілём Бахарам, 1945 г.

Першая пастанова ПКНВ, якая давала беларускаму насельніцтву Беласточчыны права на асвету на роднай мове, была аб'яўлена 3 кастрычніка 1944 года, фактычна пасля месяца працы існуючых ужо беларускіх школ. Аднак неўзабаве кіраўнік ведамства асветы ПКНВ, Станіслаў Скішашэўскі, спыніў ажыццяўленне гэтай пастановы, спасылаючыся на акцыю перасялення беларусаў з Польшчы ў БССР. Перасяленчая акцыя нічога аднак не змяніла, бо толькі частка беларускага насельніцтва выехала з Беласточчыны. Таму перасяленне беларусаў не было аргументам, якім у 1946–1947 гадах кіравалася Беластоцкая кураторыя пры ліквідацыі беларускага школьніцтва.

Адной з першых школ, якая была ліквідавана ўжо пасля года навучання, была Дзяржаўная беларуская гімназія ў Гайнаўцы.

Надзвычай энергічная дырэктар беларускай гімназіі ў Гайнаўцы, Ніна Нічыпарук з Нараўкі, на працягу жніўня 1944 года згуртавала педагогічны калектыў, які забяспечваў навучанне амаль усіх прадметаў на беларускай мове.

1 верасня 1944 года распачалі працу тры класы гімназіі — першы, другі і трэці, а таксама Беларуская пачатковая школа.

На жаль, ужо ў самым пачатку школьнага года гімназія мела аграмадныя цяжкасці. 16 кастрычніка 1944 года куратар асветы ў Беластоку, Яўгенія Красоўская, выклікала на размовы пра далейшы лёс школы яе дырэктара Ніну Нічыпарук. Яна адправілася ў Беласток на грузавым аўтамабілі.

Афіцыйна сцвярджалася, што Ніна Нічыпарук загінула ў аўтамабільнай катастрофе па дарозе ў Беласток.

Кіраўнік аддзела запісу актаў грамадзянскага стану ў Нараўцы, Ніна Янцэвіч, перадала нам па тэлефоне змест царкоўнага акта смерці пад нумарам 27/44 (на рускай мове), у якім сцвярджаецца, што Ніна Нічыпарук, год 31, паненка, забітая 16 кастрычніка 1944 года, пахаваная 23 кастрычніка ў Нараўцы.

Уся школа ездзіла на пахаванне свайго дырэктара.

Адразу ж пасля трагічнай і загадкавай смерці Ніны Нічыпарук дырэктарам гімназіі быў назначаны Васіль Бахар, вопытны педагог, які працаваў у беларускай школе ў Гайнаўцы падчас нямецкай акупацыі. Закончыў ён да вайны беларускую гімназію ў Навагрудку і меліярацыйны тэхнікум у Вільні. З незвычайнай самаахварнасцю ўключыўся ён у нялёгкую працу і не шкадуючы сваіх маладых сіл, стварыў нам, вучням, неабходныя ўмовы для вучобы.

Позняй восенню, пасля заканчэння палявых работ, надумаўся я са сваім аднагодкам, сынам суседа — Дзмітрыем Аліферуком, са згоды сваіх бацькоў, пайсці вучыц-

ца. Адправіліся мы пехатою ў Гайнаўку і, не ведаючы аб існаванні беларускай школы, трапілі ў польскую гімназію. Там нас пайнфармавалі, што па вуліцы Вызвалення 5 існуе беларуская гімназія. Знайшлі мы сваю школу. Прыняў нас сардэчна дырэктар Васіль Бахар. Закончылі мы 6 класаў беларускай дзесяцігодкі ў Орлі і на гэтай падставе прынялі нас у трэці, апошні з існуючых, клас гімназіі. Пасяліліся мы на кватэры ў Кастуся Грыца, члена бацькоўскага камітэта нашай школы, пазнейшага актыўнага дзеяча БГКТ. Уключыліся мы ў нармальныя заняткі, навярстаючы праграмны матэрыял ад пачатку школьнага года. Даведаліся мы аб матэрыяльных нястачах школы, аб недахопе падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў, аб складаных жыццёвых абставінах нашых настаўнікаў, якія атрымлівалі мізэрныя зарплаты з інспектарата асветы ў Бельску-Падляшскім. Таму яны былі вымушаны дарабляць да зарплаты рэпетытарствам з адстаючымі вучнямі. Беларуская гімназія на працягу цэлага навучальнага года не атрымала згоды ўлад на сваю пячатку.

Усе школьныя дакументы падбіваў пячаткай войт Гайнаўскай гміны, якім быў Міхась Баравік, пазнейшы сакратар рэдакцыі „Нівы”. Пасведчанні аб заканчэнні класа друкаваліся на старой школьнай машынцы, а не на дзяржаўных бланках, і выдаваліся вучням без пячаткі, толькі з подпісам дырэктара і адначасова класнага апекуна.

Вучыліся мы ў неспакойны час. Цэнтральная Польшча знаходзілася яшчэ ў руках нямецкага акупанта. Да школьных залаў пастаянна даносіўся грукат гармат з-над Віслы.

Надзвычай жудаснае ўражанне на ўсё наша жыццё пакінула эксгумацыя астанкаў з брацкай магілы расстраляных гітлераўцамі жыхароў Гайнаўкі. Былі, на шчасце, і вясёлыя хвіліны — незабыўнае святкаванне Дня перамогі над Германіяй. Таксама ўрачыста адзначалі мы Дзень маці. У рамках школьнай мастацкай самадзейнасці ставіўся на сцэне мой вершаваны скетч „Дзве кумошкі”, тэкст якога, на жаль, не захаваўся.

Вучні ІІІ класа Беларускай гімназіі ў Гайнаўцы з настаўнікам Паўлам Сламянкам, 1945 г.

З вялікай радасцю ўдалося мне пасля шасцідзесяцігоддзя адшукаць сярод жыхароў Беластока дзвюх настаўніц Гайнаўскай беларускай гімназіі — сясцёр Алену і Людмілу Панько. Тым больш прыемна было пачуць ад паважанай спадарыні Алены, што яна захоўвае мой верш, прысвечаны ёй на імяніны, з аўтографамі ўсіх вучняў нашага трэцяга класа. З дапамогай тэлефоннай кніжкі ўдалося мне адшукаць у Беластоку аднакласніц — Лідзію Крутэль, Леаніду Міцэвіч, Надзею Юзвюк і аднакласнікаў — Дзмітрыя Аліферука, Аркадзя Васілюка, Паўла Мароза, Мікалая Пракапюка і Алега Сланіцкага.

Сустрэчы былі надзвычай сардэчнымі. На жаль, з малых дзяўчат і хлопцаў пасля шасцідзесяцігоддзя ператварыліся мы ў пасівельных пенсіянераў. Успаміналі мы разам перажытыя ў школе хвіліны. Аднак не зашмат іх ужо захавала наша памяць. Калі б на адвароце супольнага здымка нашага класа не напісаў я калісьці імён і прозвішчаў вучаніц і вучняў, цяжка было б ужо іх сёння прыпомніць.

Зрабілі мы тады падлік, з якога вынікае, што з трэцяга

класа, які налічваюць трыццаць чалавек, Валянціна Тарлецкая выехала ў БССР у рамках рэпатрыяцыі. Сумаваю асабліва па сімпатычнай Валі, якой неўзабаве прысвяціў верш:

Гады нам маладосць укралі

Валянціне Тарлецкай

*Гады, гады... Было так, ёсць,
Праходзяць у нябыт няспынна.
Укралі нашу маладосць,
Пакінулі нам успаміны.*

*І хоць мінула шмат гадоў,
Хоць мы і пастарэлі, Валя,
Аднак тых колішніх сяброў
Мы пры сустрэчы пазнавалі.*

*Калі мы ўспомнілі наш клас.
Зноў сталі вучнямі — здалося,
Так хутка прамінае час,
Што і настане жыцця восень.*

*Хто знае, ці ласкавы лёс
Яшчэ сустрэцца нам дазволіць,
Каб зноў ля гайнаўскіх бяроз
У роднай апынуцца школе.*

З шаснаццаці хлопцаў аж 12 атрымалі вышэйшую адукацыю: 8 інжынераў, 2 лекары, 2 філолагі-журналісты. З чатырнаццаці дзяўчат — 1 фармацэўт, 1 эканаміст, астатнія пайшлі на настаўніцкі хлеб, які стаўся ўжо пенсіянерскім.

З гадавога пасведчання, якое захавалася, вынікае, што мелі мы ў школе наступныя прадметы: рэлігія, беларуская, польская, нямецкая і лацінская мовы, гісторыя,

геаграфія, фізіка і хімія, матэматыка, рукадзелле, гімнастыка. Цікава, што не было ў нашай школе навучання рускай мове.

Успаміналі мы супольна сваіх колішніх настаўнікаў.

Васіль Бахар, рослы прыстойны брунет, вельмі падабаўся, асабліва нашым дзяўчатам. Прыходзіў ён у шко-

Вучні III класа Беларускай гімназіі ў Гайнаўцы з настаўніцай Галенай Панько, 1945 г.

лу заўсёды ў чысценькай, адпрасаванай кашулі з гальштукам і ў цёмна-зялёным касцюме, які з прычыны матэрыяльных нястач у палове школьнага года быў пераніцоўваны краўцом. Звяртаўся ён да вучняў выключна на беларускай мове.

Надзвычай цікава веў ён з намі заняткі па беларускай мове. Ведаў ён на памяць мноства паэтычных твораў беларускіх пісьменнікаў і дэкламаваў іх нам сапраўды памастацку. Меў ён аграмадны ўплыў на нас, вучняў. Нічога тады дзіўнага, што да сёння захавалі мы любоў да роднай мовы, народа і асталіся шчырымі беларусамі.

Даведаўшыся, што я пішу вершы, дырэктар чытаў іх і даваў мне крытычныя заўвагі. Сшытак маіх вершаў, які я ўручыў яму наярэдадні заканчэння школьнага года, загінуў недзе падчас вобыску і арышту Васіля Бахара

польскімі ўладамі ў ліпені 1945 года. На той падставе, што быў ён настаўнікам падчас акупацыі, прыпісалі яму супрацоўніцтва з немцамі. Галоўнай аднак мэтай арышту была ліквідацыя беларускай гімназіі, якую ён узначальваў. Васіль Бахар як грамадзянін Беларусі быў перададзены савецкім уладам, вывезены ў канцлагер, дзе неўзабаве памёр. Вечная Яму памяць!

Памяці дарагога нашага дырэктара прысвяціў я верш:

Наш настаўнік

Памяці Васіля Бахара

*Над шматпакутнаю зямлёй
Дыхнула ўрэшце мірам неба.
Апаленыя ўсе вайной
Асветы праглі мы, як хлеба.*

*І нас усіх ласкавы лёс
З сёл навакольных, проста з поля,
Сабраў ля гайнаўскіх бяроз
У роднай беларускай школе.*

*А на парозе школы Ён,
Як бацька, усіх вітаў сардэчна,
І сэрцы нашыя ў палон
З часіны той узяў навечна.*

*Умела прывіваў любоў
Ён да народа, да Радзімы,
Да родных беларускіх слоў,
Якія сталі нам святымі.*

Дасканалым педагогам быў інжынер Павел Сламянка, які вучыў нас матэматыцы, фізіцы і хіміі. Уваходзіў ён у клас заўсёды з усмешкай на твары і заваёўваў прыязныя адносіны да сябе нават тых вучняў, якія не надта любілі матэматыку. З нашых назіранняў было вядома,

што Павел Сламянка заўсёды ходзіць сцяжынай па-за тратуарам, ашчаджаючы падноскі сваіх ботаў.

Пасля ліквідацыі беларускай гімназіі ў Гайнаўцы Павел Сламянка выехаў у Гданьск, дзе абараніў доктарскую дысертацыю і працаваў выкладчыкам у Марскім інстытуце. Памёр на пачатку дзевяностых гадоў.

Добра запамяталася мне Зінаіда Грыцкевіч, маладая настаўніца, прыгожая brunetka, якая, вядома, падабалася нам, падростаючым ужо хлопцам. Цікавымі былі яе заняткі па польскай мове. Я заўсёды атрымліваў у яе пяцёркі.

Зінаіда Грыцкевіч пераехала спачатку ў Беласток, была дырэктарам беларуска-рускай гімназіі, а пасля яе ліквідацыі выехала ў Вроцлаў. Абараніла там доктарскую дысертацыю і працавала выкладчыцай у мясцовым універсітэце. Пасля пераходу на пенсію вярнулася ў Беласток.

Другой нашай прыгажуняй была маладзенькая тады Алена Панько. Вяла яна заняткі, зразумела, па-беларуску, па лацінскай і нямецкай мовах. Арганізавала і кіравала школьным інструментальным гуртком, які выступаў на розных урачыстасцях. Закончыла яна ў 1939 годзе Дзяржаўны педагогікум імя Станіслава Канарскага ў Варшаве. Пасля ліквідацыі гайнаўскай гімназіі пераехала ў Беласток, працавала нейкі час у Ваяводскай управе, а потым, да пераходу на пенсію, у аддзеле інвестыцыі Медыцынскай акадэміі ў Беластоку. Выйшла замуж за лекара Уладзіміра Карповіча і пражывае ў Беластоку, як адзіная настаўніца былой Гайнаўскай беларускай гімназіі.

У беларускай гімназіі ў Гайнаўцы таксама працавала настаўніцай сястра Алены — Людміла Панько. Многа часу прысвячала яна музычнаму выхаванню дзяцей. Сама напісала і паставіла ў выкананні школьнага самадзейнага гуртка некалькі інсцэніровак, між іншым, „Прывітанне вясны”. Пасля ліквідацыі гімназіі яна пераехала ў Беласток, працавала ў беларуска-рускай гімназіі. Затым

выехала ў Варшаву, працавала ў асвеце для дарослых і вучылася на педагагічна-інструктарскім аддзяленні Варшаўскай кансерваторыі, пасля заканчэння якой вярнулася ў Беласток выкладчыкам metodyki музычнага выхавання ў Педагагічным ліцэі і Настаўніцкай студыі. Потым працавала старшым выкладчыкам філіяла Варшаўскага ўніверсітэта ў Беластоку і была кіраўніком музычнага кабінета.

Варта прыгадаць, што Людміла Панько арганізавала і кіравала хорам пры ГП БГКТ, пісала музыку на ўласныя словы і словы беларускіх паэтаў і апрацавала многа беларускіх фальклорных песень. Пражывала ў Беластоку і памерла ў 2006 годзе.

Праваслаўнай рэлігіі на беларускай мове вучыў нас паважаны айцец Серафім Жалезняковіч, які пасля з'яўляўся протапрасвітарам у Саборы св. Мікалая ў Беластоку. Памёр у 2004 годзе.

Палысеўшы ўжо тады сімпатычны нізкарослы Георгі Голуб вучыў нас гісторыі. Потым выехаў ён у Дарлова, дзе арганізаваў уласнае прадпрыемства. Памёр у сямідзесятыя гады і пахаваны ў Дарлове.

Геаграфіі вучыў нас настаўнік Ціхан Антасюк.

Заняткі гімнастыкі вёў Васіль Літвінчык, пазнейшы актыўны дзеяч БГКТ, кіраўнік Клуба міжнароднай кніжкі і прэсы ў Беластоку. Памёр у 1969 годзе.

Беларуская гімназія ў Гайнаўцы працавала толькі адзін навучальны год. Ліквідацыя школы пачалася пасля арышту яе дырэктара. Нягледзячы аднак на кароткі час сваёй працы, паслужыла яна вучням трамплінам да здабывання далейшай адукацыі.

Мясцовыя вучні пайшлі ў польскую гімназію ў Гайнаўцы, а вучні з навакольных вёсак, у іх ліку і я, у беларускую гімназію ў Бельску-Падляшскім, якая, на жаль, годам пазней таксама перастала існаваць.

Беларуская гімназія і ліцэй у Бельску-Падляшскім

Пасля вызвалення Бельшчыны ад нямецкай акупацыі ў ліпені 1944 года мясцовае грамадства імкнулася да аднаўлення беларускай сярэдняй школы. Ужо ў верасні 1944 года ў Бельску-Падляшскім арганізавалася Беларуская дзяржаўная гімназія і ліцэй. У двух старых драўляных будынках па вуліцы 1 Мая размясціліся чатыры класы гімназіі і першы клас ліцэя. Згуртавалася тут пераважна моладзь, якая вучылася ў час савецкай улады ў 1939–1941 гадах у беларускіх дзесяцігодках у Бельску-Падляшскім і Орлі.

Тагачасны дырэктар школы, Анатоль Мікалаевіч Тымінскі, дасканалы матэматык і вопытны педагог, разам з дасведчаным выхаваўцам, энергічным Яраславам Васільевічам Кастыцэвічам, згуртавалі вакол сябе лепшых педагогаў горада, пераважна тых, якія працавалі ў школах Бельска ў 1939–1941 гадах.

У першы год навучання заняткі ў школе вялі наступныя настаўнікі: Еўдакія Асташэвіч — фізіка і хімія, Сяргей Багдановіч — матэматыка, Ёсіп Брыш — беларуская мова, Яраслаў Кастыцэвіч — лацінская і руская мовы, Яўген Занкевіч — геаграфія, Аляксей Кісецкі — біялогія, Вера Тымінская — руская і французская мовы, Варвара Цімніцкая — польская мова, праваслаўны святар Канстанцін Байко — рэлігія. Сакратаркай школы працавала прыгожая дзяўчына Марыя Гароднік.

Пры гімназіі і ліцэі працаваў добры хор, якім кіраваў Ян Тарноўскі, і музычны гурток. Вельмі цікавым быў драматычны гурток пад кіраўніцтвам дырэктара школы Анатоля Тымінскага. Гурток ставіў п'есы для мясцовага на сельніцтва, між іншым, жартоўную камедыю Леапольда Родзевіча „Збянтэжаны Саўка”.

На пачатку 1945/46 навучальнага года школа папоўнілася новымі вучнямі. Былі гэта пераважна хлопцы і дзяўчаты, якія вярнуліся з прымусовых работ у Нямеч-

чыне, і юнакі, што дэмабілізаваліся з Савецкай Арміі і Войска Польскага. Моладзь была ўжо перарослая і для яе стварылі трэці семестравы клас. Такім чынам у 1945/46 навучальным годзе працавалі першы, другі, трэці, трэці (семестравы), два чацвёртыя класы („А” і „Б”) гімназіі, а таксама першы і другі класы ліцэя.

Вучні IV „б” класа Беларускай гімназіі ў Бельску-Падляшскім, 1946 г.

У сувязі з ліквідацыяй пасля года працы беларускай гімназіі ў Гайнаўцы, перавяліся ў чацвёрты „Б” клас Бельскай гімназіі Дзмітры Аліфярук, Вера і Мікалай Бірылка, Міхась Грыгарук, сёстры Галіна і Яўгенія Куптэль, Аляксей Куптэль і я.

У школе навучалася каля 150 асоб, з якіх амаль усе закончылі потым вышэйшыя навучальныя ўстановы.

Паважна папоўніўся таксама настаўніцкі калектыў школы. Прыйшлі працаваць у школу бацька з сынам: старэнькі ўжо дасканалы педагог Уладзімір Нікановіч навучаў фізіцы і хіміі, а яго сын, прыстойны рослы brunet Галакціён Нікановіч — гісторыі і чарчэнню, а таксама быў апекуном чацвёртага „Б” класа. Меў ён мастацкія здольнасці і заўсёды дапамагаў нам афармляць школьныя

насценгазеты. Любіў ён надта мастацкую літаратуру і з поспехам ставіў з вучнямі чацвёртага „Б” класа бытавую камедыю Дзяніса Фанвізіна „Недарасль”, у пастаноўцы якой я таксама прымаў удзел. П’еса карысталася вялікім поспехам у глядачоў.

Школьным хорам кіраваў Ян Тарноўскі. У школе пачалося маё з ім супрацоўніцтва. На мае тэксты Тарноўскі пісаў музыку і гэтыя песні выконваў потым наш школьны хор, у якім я таксама спяваў.

Беларускай мове навучаў настаўнік Н. Гайсакоў, які цярпліва правіў няўключыя яшчэ радкі маіх вершаў; імі я пісаў дамашнія сачыненні.

Вялікая дысцыпліна была на занятках рускай і лацінскай моваў, якія вёў паважаны ўсімі Яраслаў Кастыцэвіч. Ён таксама меў многа дадатковай працы над маімі вершаванымі сачыненнямі на рускай мове.

Настаўнік польскай мовы Дзмітры Пухнарэвіч пад маім вершаваным сачыненнем „Kopornicka — pieśniarka ludu” напісаў: „Praca bardzo dobra. Wypracowania w przyszłości należy pisać prozą”.

З тае пары я перастаў пісаць дамашнія сачыненні вершам і мучыць сваіх настаўнікаў дадатковай працай.

Заняткі па нямецкай мове вяла старэнькая ўжо настаўніца Аляксандра Смалеўская. Ведаючы яе слабасць да мастацкай літаратуры, вучні, якія не надта любілі нямецкую мову, сцвярджалі: „Швед напісаў новыя вершы”. Настаўніца прасіла мяне прачытаць іх. Я, вядома, чытаў, потым адбывалася дыскусія над маёй паэзіяй, і ўрок мы мелі, як гэта кажучь, „з галавы”. Добра, што гэта не так часта паўтаралася.

Уладзімір Тымінскі вёў цікава заняткі па матэматыцы, і яго ўрокі падабаліся нават тым, хто не надта любіў гэты прадмет. Варта таксама прыгадаць, што польскай мове ў ліцэі навучаў Уладзіслаў Врублеўскі. Рэлігіі ў школе вучыў праваслаўны святар Мікалай Вінцукевіч.

Увесну 1946 года савецкія ўлады загадалі ўсім гра-

мадзянам, якія апынуліся на Беласточчыне, вярнуцца на радзіму. Наш дырэктар, Анатоль Тымінскі, неадкладна выехаў у Вільню. Дырэктарам школы асветныя ўлады назначылі Яраслава Кастыцэвіча. У асобе Яраслава Васільевіча школа знайшла выдатнага арганізатара працы і чуллівага выхаваўцу моладзі. Яго светлай памяці ха-чу адвесці тут крыху больш месца.

Яраслаў Кастыцэвіч быў чалавекам высокай асабістай культуры і чулага сэрца. Прынёс ён у школу атмасферу сямейнай цеплыні і добрачылівасці да моладзі, пры адначасна высокіх патрабаваннях да яе ў вучобе. Вопытны выхаваўца моладзі і актыўны грамадскі дзеяч, ён закончыў гімназію ў Белай-Падляшскай. Вучыўся на юрыдычным факультэце Пецябургскага універсітэта. Закончыў афіцэрскае артылерыйскае вучылішча ў Кіеве. У час савецкай улады працаваў настаўнікам рускай і беларускай моваў у школах Бельска-Падляшскага. Арыштаваны ўладамі як сын праваслаўнага святара, сядзеў у турме ў Ломжы, а яго сям'я была вывезена ў Сібір, адкуль вярнулася ў пасляваенны перыяд. Дачка Святлана ў 1946 годзе закончыла беларускі ліцэй у Бельску-Падляшскім, фармацэўтыку ў Любліне, выйшла замуж за навучэнца беларускага ліцэя ў Бельску Аляксея Сычэўскага, таксама фармацэўта, з якім разам вяла прыватную аптэку ў Бельску-Падляшскім. Святлана Сычэўская памерла ў жніўні 2007 года.

Яраслаў Кастыцэвіч сачыў таксама за парадкам і чысцінёй школы, за эстэтычным выглядам сваіх вучняў. Загадаў ён дзяўчатам пашыць белыя берэты на летнія месяцы і карычневыя на зімовыя, а хлопцам белыя пілоткі. У кожную нядзелю вучні школы абавязаны былі раніцай сабрацца ля школьнага будынка, а потым маршыравалі па чатыры (асобна хлопцы і асобна дзяўчаты) пад камандай Яраслава Кастыцэвіча на малебен у Міхайлаўскую царкву ў Бельску-Падляшскім. Вельмі прыгожа выглядалі нашы калоны. Многія вучні спявалі ў царкоўным хо-

ры. Іван Іванюк, вучань другога класа ліцэя, вельмі добра чытаў у царкве „Апостал” і „Псалтыр”.

Прыпамінаецца і надта сумнае здарэнне, якое мела месца ў 1946 годзе. Згодна з падпісаным пагадненнем паміж Народнай Польшчай і БССР прыехала ў вёску Рыбалы савецкая місія па дабравольнаму перасяленню беларускага насельніцтва з Беласточчыны на тэрыторыю Беларусі. Начальнікам гэтай місіі быў падпалкоўнік Чырвонай Арміі Васілій Пятровіч Швясоў. 4 красавіка 1946 года выехаў ён на матацыкле, разам з вучнем першага класа беларускага ліцэя ў Бельску-Падляшскім, у мястэчка Заблудаў. У мясцовым рэстаране якраз выпівалі члены польскага збройнага падполля. Выбеглі яны з ружжом на вуліцу і акружылі прыезджых. Вывелі іх за горад і расстралялі.

Падпалкоўнік Васілій Швясоў, якому было ўсяго толькі 27 гадоў і 19-гадовы Валодзя Супрунюк былі пахаваны ў адной магіле на праваслаўных могілках у Рыбалах у прысутнасці жыхароў навакольных сёл і вучняў беларускіх гімназіі і ліцэя ў Бельску-Падляшскім. Над магілай памардаваных прачытаў я свой верш „Памяти Володи Супрунюка” (на рускай мове):

*В минуту смерти Друга дорогого
Я не могу, о братья, замолчать.
В душе моей печали очень много,
Хоть часть её желаю передать.*

*Хотя частично грустными строками
Желаю я с души излить печаль.
От слёз пишу я с влажными глазами,
Мне друга жаль, так беспредельно жаль.*

*О, где же он, о друг мой драгоценный,
И почему его уж не видать?
Как трудно верить, что во всей вселенной
Нигде, нигде его не отыскать.*

*Что он погиб так смертью ужасной,
Пал от рук кровавых зверских палачей.
И уж по нём, лишь только жаль, напрасно,
Пуста тоска по нём его друзей.*

У 1946 годзе адбыўся першы выпуск навучэнцаў гімназіі і ліцэя. Выпускнікі ліцэя амаль усе закончылі вышэйшыя навучальныя ўстановы. Выпускнікі гімназіі пайшлі вучыцца ў польскі ліцэй і потым таксама атрымалі вышэйшую адукацыю.

У канцы жніўня 1946 года загадам асветных улад беларуская гімназія і ліцэй у Бельску–Падляшскім былі ліквідаваны. Гэта быў вынік памылак тагачаснай нацыянальнай палітыкі ў Польшчы.

Тры гады не было беларускай школы. У жніўні 1949 года міністр асветы выдаў дэкрэт аб адкрыцці ў Бельску–Падляшскім пачатковай школы і агульнаадукацыйнага ліцэя з беларускай мовай навучання. Дырэктарам гэтай школы ўлады зноў назначылі Яраслава Кастыцэвіча. На гэтай пасадзе працаваў ён нязменна да 1965 года, да адыходу на пенсію. Шмат намаганняў прыклаў ён пры пабудове новага будынка школы. Памёр Яраслаў Кастыцэвіч 1 красавіка 1971 года.

Памяці Яраслава Кастыцэвіча прысвяціў я свой верш:

*Паважаны Яраслаў,
Светач нашага народа!
У гушчы беларускіх спраў
Ён знаходзіўся заўсёды.*

*Дырэктар і настаўнік наш
І бацька юных пакаленняў,
Прайшоў педагогічны стаж,
З вялікім гонарам, сумленнем.*

*Таксама добры будаўнік,
Гмах школы гэта яго помнік.*

*Ды неабсяжны поўны лік
Яго здзяйсненняў векапомных.*

*Галоўнае — яго ідэй
Нам нельга забываць ніколі.
Ён, як яднання карыфей,
Павінен жыць у нашай школе.*

На жаль, няма ўжо ў жывых нікога з настаўнікаў ліквідаваных у 1946 годзе Беларускай дзяржаўнай гімназіі і ліцэя ў Бельску-Падляшскім.

На руінах Варшавы

Ліквідацыя беларускай школы ў Бельску-Падляшскім найбольш пакрыўдзіла яе выхаванцаў. Мясцовыя вучні, якія закончылі беларускую гімназію, уладкаваліся ў польскі ліцэй ў Бельску. Многія вучні з беларускіх навакольных вёсак спынілі сваю далейшую адукацыю. Я, са савім суседам, Дзмітрыем Аліферуком, задумоўваліся над тым, дзе скіраваць свае далейшыя адукацыйныя крокі.

У жніўні 1946 года прыехаў да нас у Мора Хведар Галёнка з вёскі Пасечнікі-Вялікія, з якой паходзіла мая мама, каб здабыць падручнікі для заканчэння сярэдняй адукацыі. Ён толькі што вярнуўся з Нямеччыны, дзе быў вывезены на прымусовыя работы. Пры савецкай уладзе вучыўся ён у Гайнаўцы ў рускай сярэдняй школе з беларускай мовай як прадметам. Выраслі мы супольна, што паедзем у сталіцу на ўступны курс Варшаўскага універсітэта, які быў створаны на гуманітарным факультэце.

Адправіліся мы цягніком у Варшаву ў апошніх днях вясны. Наш цягнік спыніўся на існуючым тады Віленскім вакзале. Сталічная Прага мела яшчэ выгляд горада, аднак калі мы пераехалі Віслу і апынуліся на Кракаўскім прадмесці Варшава ашаламіла нас сваім страшэнна разбураным выглядам. Дамы ляжалі ў руінах, толькі цэнтральныя вуліцы былі праезджымі, па якіх грузавікі пе-

равозілі людзей на працу і потым дахаты, часта ледзьве разміналіся ў вузкіх тунелях раскапаных у дружэ разбураных навакольных дамоў.

Адшукалі мы Варшаўскі універсітэт, які таксама ў значнай ступені быў знішчаны. Будынак уздоўж вуліцы Кракаўскае прадмесце быў выпалены. Аформілі мы справы нашай рэгістрацыі, даведаліся якія і дзе будуць праводзіцца заняткі і ўжо як студэнты былі вымушаны вярнуцца нанач ізноў на Віленскі вакзал. Давялося нам качаваць тут некалькі начэй і, калі надаела, пачалі шукаць нейкага выхаду. Прыкмецілі мы выпадкова, што побач універсітэта, на Кракаўскім прадмесці сярод руін знаходзіцца прытулак для бяздомных „Caritas”. І туды мы якраз уладкаваліся. Атрымалі мы там згоду на пяцідзённы начлег. Падбівалася гэта пячаткай на нейкім нашым асабістым дакуменце. Выкарыстоўвалі мы ўсе свае пасведчанні і такім чынам удалося нам пракачаваць тут 15 дзён. Праўду кажучы, у нашай вялікай спальні заўсёды адзін з нас мусіў трымаць каракул, каб не ўкралі нам чаравікаў з пад ложка, на якім спімо. Раніцай, пасля малітвы з манашкай, атрымлівалі мы бясплатна кубак збожжавай кавы без цукру і лусту аржаного хлеба. У абед атрымлівалі мы талерку нейкай слабенькай поліўкі. А калі ўжо сталі тут нас распазнаваць, трэба было шукаць іншага прыстанішча.

Беручы пад увагу той факт, што Варшава знаходзілася ў руінах, вырашылі мы пашукаць сабе прыстанішча па-за сталіцай, у напрамку нашай беластоцкай трасы. Не знайшлі мы нічога ў Зомбках, дык паехалі ў Зялёнку. І тут нам пашчасціла. Знайшлі мы пакойчык у двухэтажным доміку пані Ляскоўскай па вуліцы Панятоўскага н-р 5. Пакойчык быў пусты і цёмны. Выбітыя падчас вайны шыбы з прычыны недахопу шкла былі забітыя дошкамі. На былым вайсковым палігоне знайшлі мы вялікую жалезную брамку, якую прынеслі дахаты і паставілі на камянях. У суседняй вёсцы выпрасілі саломы ў сян-

нікі і такім чынам атрымаўся ложкак для трох асоб. Пача-так зімы быў марозны і таму выходзілі мы на пець, каб сабраць пагублены паравозамі каменны вугаль, якім прапальвалі ў кафельнай печы. У маразы мой зямляк Дзмітры Аліферук прыняў мяне пад сваю пярынку.

Стоячы на ступенях старых даваенных вагонаў, павіс-ляя на клямках дзвярэй, даязджалі мы заўсёды пера-поўненымі цягнікамі ў Варшаву і назад у Зялёнку. Не ма-ючы грошай, ехалі мы заўсёды зайцам, без білетаў. У Варшаве, у брамцы пры выхадзе правяралі білеты, дык мы знайшлі дзірку ў сетачнай агароджы.

Вандруючы праз руіны Варшавы маршрутнымі груза-вікамі прыкмецілі мы на ацалеўшым доме па вуліцы Польнай цікавую шыльдзу: „Akademicki Związek Walki Młod-zych «Życie»”. Зацікавіла нас гэта і мы ўвайшлі ва ўста-нову, дзе нас заахвоцілі ўступіць у рады студэнцкай ар-ганізацыі. І гэта якраз нам памагло атрымаць на пачат-ку 1947 гола месца ў адзіным ацалеўшым ад вайны мужчынскім студэнцкім інтэрнаце на пляцы Нарутовіча ў Варшаве. Спачатку жылі мы тут у зборных залах з двух’яруснымі салдацкімі ложкамі з ваенных лішак пас-ля дэмабілізацыі, а потым жылі ў двухмесных пакоях.

Увесь час жывучы ў Варшаве было мне горка і цяжка штодзень аглядаць страшэнныя руіны, якія пакінуў па са-бе гітлераўскі захопнік. Неўзабаве прысвяціў я шматпа-кутным жыхарам нашай сталіцы свой верш:

Варшава

*Тваёй красы ранейшай я не бачыў,
Не меў цябе ў дзіцячых успамінах.
А ў сорок шостым быў я поўны плачу
Калі ўваходзіў на твае руіны.*

*Тады была ты папялішча морам,
На кожным кроку чуўся подых смерці.
Цябе, Варшава, азвярэлы вораг
Хацеў ганебна з зямлі твару сцерці.*

*Хацеў цябе ён кінуць на калені,
З якіх ніколі не магла б падняцца.
А ты, Варшава, як славуты Фенікс,
Паўстала, каб квітнець і красавацца.*

*З зямлі прасяклай і крывёй, і потам
Расцеш ушыр і ўвысь, да сонца.
Сваіх палацаў ззяеш пазалотай
І захапляеш хараством бясконцым.*

Першая праца і першая выплата

Канчаліся нашы мізэрныя грошыкі, якія мы атрымалі ад бацькоў падчас нашага выезду ў Варшаву. Не прызналі нам, на жаль, стыпендыяў ва універсітэце, якія ў той

Хведар Галёнка (першы справа) прыехаў у вёску Мора ў справе далейшай вучобы, 1946 г.

складаны пасляваенны час мелі толькі нямногія шчасліўцы. Некаторыя з нас, у тым ліку і я, што не карысталіся фінансавай падтрымкай з дому, пачалі пільна шукаць нейкага платнага занятку на сваё ўтрыманне.

Мне асабіста марылася журналісцкая праца. Адважыў-

ся я заглянуць у Польшкае прэсавае агенцтва (ПАП), якое размяшчалася тады па вул. Фоксаль у Варшаве. Удалося мне дайсці да самога галоўнага рэдактара, якім у той час была Юлія Мінц, жонка Гіляры Мінца, міністра прамысловасці Польшчы. Прадставіўся я паважанай рэдактар, скажаў што я беларус і што вучыўся ў беларускай школе ў Бельску–Падляшскім, а цяпер з’яўляюся студэнтам уступнага курса Варшаўскага ўніверсітэта. І тут было да мяне скіраванае пытанне ці я спраўлюся з польскай мовай. Адказаў я на гэта, што з польскай мовы атрымліваў я заўсёды пяцёркі і што пішу вершы на гэтай мове. Галоўны рэдактар падумала хвіліну і адказала: „Ну што ж, у нашым журналісцкім калектыве няма яшчэ беларуса. Паспрабуем”.

Радасць мая была бязмерная, раптам прыняты на першую ў маім жыцці працу! Прынялі мяне на пасаду журналісцкага практыканта. Маёй задачай было збіранне і апрацоўванне інфармацый з дзейнасці ўсіх маладзёжных арганізацый, якіх у той час было даволі многа. Не меў я абавязку васьмігадзіннага праседжвання за рэдакцыйным сталом. Галоўнае — сабраць тэрмінова патрэбныя матэрыялы. Пасля дзённых заняткаў ва ўніверсітэце вечарамі бегаў я пад пададзеныя мне адрасы. На вялікае маё шчасце маладзёжныя арганізацыі працавалі вечарамі, каб ствараць магчымасці для гуртавання працоўнай моладзі. Атрыманыя і апрацаваныя мною матэрыялы перадаваў я кіраўніку маладзёжнай секцыі Крыстыне Вальчак. Кіраўніком агульнага аддзела быў рэдактар Мечыслаў Краль.

Якое ж было маё шчасце, калі я перад Калядамі 1946 года атрымаў першую ў жыцці зарплату! Маючы ў кішэні кашалёк з заробленымі грашыма, пачаў я рыхтавацца да выезду на Каляды да бацькоў. Пайшоў я ў горад, каб прыдбаць бацькам і брату нейкія падарункі. Быў я тады ў кароткай, зношанай ужо вясковай куртачцы, а кашалёк з грашыма схаваў ў заднюю кішэню штаноў, не прадбачваючы па сваёй наіўнасці, што гэта найлепшае месца кішэнным злодзеям.

Студэнты (справа) Віктар Швед, Хведар Галёнка і Мікалай Бірылка ў Варшаве, 1947 г.

Помню што ўвечары, на скрыжаванні вуліц Маршалкоўскай з праспектам Ерусалімскім сядаў я на заўсёды перапоўнены трамвай нумар дзевяць, каб даехаць ім да студэнцкага інтэрната на пляцы Нарutowіча. Нейкі мужчына запіхаў мяне энергічна ў вагон і трэба сказаць, што яму гэта ўдалося. Калі трамвай адышоў з астанойкі, я зарыентаваўся, што няма ўжо ў мяне кашалька з грашыма. Закрычаў я ад роспачы, што мяне абакралі, аднак было ўжо запозна, злодзей астаўся на вуліцы. Не мог я з нерваў заснуць да раніцы. Дачакаўшыся дня, пайшоў я з плачам у рэдакцыю, сцвярджаючы, што мяне абакралі ў трамвай і што не маю грошай на білет, каб даехаць да бацькоў на Каляды. Усе мае супрацоўнікі надта мне спачувалі. Кіраўнік рэдакцыі, Мечыслаў Краль, суцяшаў мяне і пазычыў грошай на дарогу. Я быў моцна звязаны з праваслаўнай верай, з праваслаўнай традыцыяй. Яшчэ ж так нядаўна паважаны Яраслаў Васільевіч Кастыцэвіч у кожны святочны дзень вадзіў нас, вучняў беларускай сярэдняй школы, на малебен у царкву. Я з вялікай удзячнасцю купіў кіраўніку рэдакцыі святочную паштоўку і напісаў на ёй наступныя радкі:

*W miły Dzień Bożego Narodzenia,
Gdy na świat przychodzi Dziecię Boże,
Jak najserdeczniejsze swe życzenia
Składam Wam, Kochany Redaktorze!*

Адсвяткаваўшы з бацькамі Каляды, вярнуўся я ў Варшаву. Хуценька прынёс у рэдакцыю свой доўг. Якое

ж было маё здзіўленне, калі я ўгледзеў на сваім рэдакцыйным стале паштоўку са скіраваным да мяне чатырохрадкоўем:

*Szwedowi Wiktorowi,
Co ma głupio w głowie.
Skrywając w sercu żal.
Składa również życzenia
Redaktor Kral.*

Прачытаўшы неаднаразова гэтыя радкі, пачаў я задумоўвацца над тым, чаму ў такі спосаб кіраўнік рэдакцыі аднёсся да маіх слоў, якія выплывалі з глыбіні майго сэрца з вялікай удзячнасці да чалавека, што прыйшоў з дапамогай у цяжкую хвіліну майго жыцця.

Мая варшаўская адунацыя

Пасля заканчэння ўступнага курса Варшаўскага ўніверсітэта не астаўся я на гуманітарным факультэце. Усе заняты адбываліся на працягу дня і не было аніякіх магчымасцяў заняцца працай, каб зарабіць на сваё ўтрыманне. Вырашылі мы з Хведарам Галёнкам перавесціся на адзіную ў Варшаве вечаровую вышэйшую навуковую ўстанову, якой была Акадэмія палітычных навук па вуліцы Вавельскай н-р 5 у Варшаве. Наш сардэчны сябар Дзмітры Аліферук астаўся вучыцца на Лекарскім факультэце Варшаўскага ўніверсітэта.

Акадэмія палітычных навук была трохгадовай навучальнай установай. Закончылі мы яе ў ходзе рэарганізацыі, калі яна змяніла свой назоў на Галоўную школу замежнай службы. Атрымалі мы дыпламы першай ступені (без звання магістра). Не ўдалося нам, вядома, выехаць за мяжу на дыпламатычную працу. Захацелася мне яшчэ змяніць напрамак маёй адукацыі. Надта мне падабалася мая першая праца ў Польскім прэсавым агенцтве і пачаў я марыць аб журналісцкай дзейнасці. Таму падаў я заяўку ў рэктарат Варшаўскага ўніверсітэта з просьбай прыняць мяне на

Віктар Швед — студэнт Акадэміі палітычных навук у Варшаве, 1948 г.

журналістыку. Неўзабаве атрымаў я адказ, што не могуць мяне прыняць на журналістыку, таму што я ўжо закончыў вышэйшую адукацыю. На маё вялікае шчасце дапамог мне ў гэтай справе прафесар Адам Шаф,

які ўзначальваў тады Інстытут абучэння навуковых кадраў, у якім я працаваў рэдактарам. Шаноўны прафесар быў адначасова выкладчыкам Варшаўскага ўніверсітэта. Пасля здадзенага экзамена быў я прыняты на АДДзяленне журналістыкі Варшаўскага ўніверсітэта і пасля трох гадоў навукі атрымаў у 1955 годзе дыплом першай ступені.

У 1956 годзе пры Факультэце польскай і славянскай філагогіі Варшаўскага ўніверсітэта адкрылася Кафедра беларускай філагогіі. Падумалася мне, што добра было б паглыбіць свае веды ў галіне беларускай мовы і мастацкай літаратуры, што дапаможа мне ў маім творчым працэсе. Пасля ўступнага экзамена быў я прыняты ў Варшаўскі ўніверсітэт і ў 1969 годзе, пасля пяцігадовага навучання абараніў я магістэрскую працу і атрымаў навуковую ступень магістра беларускай філагогіі.

Заснаванне сям’і і сямейныя непаладкі

У ліпені 1952 года атрымаў я ў Інстытуце абучэння навуковых кадраў першую ў сваім жыцці пуцёўку ў дом адпачынку ў Берутавіцы. І там я пазнаёміўся з варшавянкай Галінай Мансёрскай. Прыемна правялі мы там час, адпачылі і вярнуліся на працу. Мая субяседніца працавала ў Варшаўскім камітэце партыі. Вярнуўшыся ў Варшаву пачала яна мною цікавіцца штораз больш, званіла амаль штодзень і запрашала дахаты. Жыла яна ў даволі абшырным пакоі пад адрасам: вуліца Хацімскай 4, кватэра 18.

Паінфармаваў я яе, што з'яўляюся беларусам. На гэта яна адказала, што ёй усе людзі роўныя і што яна асабліва любіць людзей з усходу, якія вызвалілі Польшчу ад гітлераўскай акупацыі. І гэта быццам бы пацвердзілася на практыцы. Забрала яна мяне аднойчы на нейкі прыём, на якім за агульным сталом было многа яе партыйных сяброў.

Віктар Швед з жонкай Галінай, 1953 г.

Праявіла тут Галіна Мансёрская дзіўную буфанаду. Падымаючыся з крэсла, яна заявіла: „Podnoszę toast za poetę Wiktora Szweda, który jest przedstawicielem wielkich narodów radzieckich!” І гэта ўжо не аднаго, а ўсіх савецкіх народаў!

Быў я таксама сведкам жалобнага дня 5 сакавіка 1953 года. Калі я прыйшоў у гэты дзень да сваёй каханай, убачыў як яна стаіць на каленах перад партрэтам Сталіна на сцяне, як перад іконай, і горка плача, быццам бы гэта памёр не бацька Сталін, а яе ўласны родны бацька!

І як не старалася кандыдатка на маю жонку маскаваць адмоўныя рысы свайго характару, гэта ёй не ўдавалася. Я штораз больш пераконаўся, што гэта нервова хворы чалавек.

Хачу аднак падкрэсліць, што мела мая былая жонка надта вялікія амбіцыі. Беручы пад увагу маю адукацыю, яна сцвярджала: „А я цябе яшчэ даганю!” Закончыла сярэдняю адукацыю і Вышэйшую школу грамадскіх навук у Варшаве!

Жылося аднак нам штораз горш і хоць даходзіла ўжо амаль да бязвыхаднага становішча мы запісаліся 4 ліпе-

Жонка Віктара Шведа, Галіна, 1953 г.

ня 1953 года. Даўжэй нельга было адцягваць — 1 снежня гэтага ж года паявіўся наш сыноч — Славамір.

І калі ў нашай краіне змяніліся адносіны да ўсходніх суседзяў, наступіла таксама і звалюцыя поглядаў на ўсход і ў маёй жонкі. Стаў я раптам яе ворагам. Пасля чарговай сваркі яна заявіла: „Jesteś podły jak cały wasz naród!” Я ёй адказаў на гэта з аграмадным болем у сэрцы: што зрабіў табе і ўсім палякам мой народ,

які ніколі не падбіваў польскіх зямель. Аднак гэта да жонкі не даходзіла. Было між намі штораз горш і я пастанавіў выехаць у Беласток. Ад 1 студзеня 1957 года стаў я журналістам „Нівы”. На II З’ездзе Беларускага грамадска-культурнага таварыства, які адбыўся 30 сакавіка 1958 года, выбралі мяне сакратаром Галоўнага праўлення і працаваў я на гэтай пасадзе да канца 1960 года.

У канцы года стала прыязджаць да мяне мая жонка і на каленях пачала прасіць, каб я вярнуўся назад у Варшаву, запэўніваючы мяне, што яна напэўна будзе ўжо добрай. Я, наіўны, паверыў і нягледзячы на гэта, што меў ужо кватэру ў Беластоку, вярнуўся ў Варшаву. Нажылі мы яшчэ дачку Анну, аднак супольнага жыцця ўжо не было. Пастаянныя сваркі даводзілі да аплявухі і ў канцы лютага жонка выставіла мяне за дзверы нашай супольнай кватэры на вуліцы Лавіцкай 1/5, кв. 19.

І доўга мне давлялося бадзяцца па чужых кутках, пакуль не здабыў уласную кватэру.

Мая былая дрэнная жонка, як быццам бы добрая маці,

павыганяла таксама сваіх дзяцей з хаты, каб у самоце памерці ў 1995 годзе.

Як дзеці ацэньвалі сваю матку сведчыць хаця б мая размова з сынам Славамірам. На запытанне сына: „Чаму ты, тата, ажаніўся з такою гетэрай?“, я адказаў: „Каб я, Славік, з ёю не ажаніўся — не было б і цябе на свеце“.

Калі мяне пытаюць, колькі я вершаў напісаў сваёй былой жонцы, адказваю: адзін, сатырычны:

Сын Віктара Шведа, Славамір, 1957 г.

Мая жонка

Маю жонку, маю хату,
Хваліць жонкі не магу.
Хай бы жыў з ёй той, хто сватаў,
Жонка гне мяне ў дугу.
Жонка ўлезла мне на голаў,
Ужо сядзіць там дваццаць год.
Будзь жа браце тут вясёлы,
Шукай шчасця, асалод.
Дома голасу не маю,
Паспрабуй тут заспявай!
Яшчэ добра калі лае,
Б'е — дык з хаты уцякай.
Хай жа возьмуць жонку чэрці!
Як жа мне яе любіць?
Не дае ніяк памерці,
Ды і цяжка з ёю жыць.

Праца на хлеб штодзённы

Цяжка даводзілася мне жыць і вучыцца ў Варшаве без грашовай дапамогі бацькоў. Мой бацька быў хворы, ня-

здольны да працы. Меў ён аднак 12 гектараў зямлі і залічвалі яго да кулакоў. А кулацкі сын не мог карыстацца стыпендыяй падчас навукі. І ў такой сітуацыі трэба было патраціць многа сіл на спалучэнне навукі з працай, каб зарабіць на сваё ўтрыманне. Першым маім заробкам на хлеб штодзённы была журналісцкая праца ў Польшкім прэсавым агенцтве ў Варшаве. Было нас, журналісцкіх практыкантаў у агенцтве, чатырох студэнтаў. Згодна з дамовай, пасля паўгадовай практыкі, мелі нас перавесці на аплікацыю. Агенцтва не стрымала слова і мы ўсе ўзбунтаваліся і адышлі з працы.

У 1948 годзе адбылося аб'яднанне ўсіх студэнцкіх арганізацый у Акадэмічны саюз польскай моладзі (ZAMP). Пры Галоўным праўленні гэтай арганізацыі засноўвалася Цэнтральная бібліятэка. І мяне якраз зрабілі кіраўніком гэтай бібліятэкі і тут я быў прымушаны вучыцца новай бібліятэказнаўчай прафесіі, што мне вельмі прыдалося ў пазнейшай працы ў Варшаўскім аддзеле БГКТ.

Ад кастрычніка 1950 года распачаў я працу ў Інстытуце абучэння навуковых кадраў, якім кіраваў вядомы прафесар Адам Шаф. Займаўся я тут рэдакцыйнай працай. Падрыхтоўваў прафесарскія лекцыі, якія друкаваліся на правах рукапісу.

Пасля заканчэння журналістыкі ў Варшаўскім універсітэце ў 1954 годзе Дзяржаўнай камісіяй быў скіраваны на працу ў Інстытут грамадскіх навук. Рыхтаваў я да друку лекцыі прафесараў прызначаныя студэнтам. Працы было заўсёды надзвычай многа. Працаваў я тут да канца 1956 года.

Ад 1 студзеня 1957 года быў прыняты ў Рэдакцыю „Нівы” і працаваў тут да канца сакавіка 1958 года.

На II З'ездзе ГП БГКТ у Беластоку быў выбраны сакратаром Гадоўнага праўлення на працяг двух гадоў. Вярнуўшыся ў Варшаву працаваў я сакратаром Праўлення аддзела і быў штатным інспектарам ГП адказным за працу Варшаўскага аддзела БГКТ.

Ад 1965 па 1987 год працаваў старшым рэдактарам Выдавецтва „Кніга і Веды” ў Варшаве. Ад 1988 года перайшоў на пенсію і пераехаў у Беласток, дзе пастаянна пражываю.

У абарону роднага

Значэнне роднага беларускага слова пачаў я дацэньваць у чатырнаццацігадовым узросце, калі я быў вучнем Беларускай дзесяцігодкі ў Орлі і прымаў удзел са сваімі беларускімі вершамі ў Алімпіядзе дзіцячай творчасці ў Бельску-Падляшскім. І ўжо я быў зусім свядомым беларусам, калі ў 1944 годзе выбраў для свае адукацыі беларускую гімназію ў Гайнаўцы, а пасля яе ліквідацыі беларускую гімназію ў Бельску-Падляшскім.

Віктар Швед выступае ў Варшаўскім аддзеле БГКТ, 1957 г.

І калі я выехаў у 1946 годзе ў Варшаву, заўсёды тут прызнаваўся да сваёй беларускай нацыянальнасці і ганарыўся тым, што з’яўляюся беларусам. Я надалей пісаў беларускія вершы і хварэў душою, што няма магчымасці для іх друку. У саракавых і пяцідзсятых гадах не мелі мы яшчэ кантактаў з Беларуссю, з яе літаратурным рухам.

Калі ў пяцідзсятых гадах быў я студэнтам у Варшаве з сябрамі-беларусамі марылі мы аб заснаванні Беларускай арганізацыі на ўзор існуючага тады Рускага асветна-культурнага таварыства. У 1955 годзе заснавалі мы пры гэтым Таварыстве беларускі гурток.

Неўзабаве збыліся нашы мары. Пасля смерці Сталіна ў 1953 годзе наступіла адліга ў нашай краіне. Польскія дзяржаўныя ўлады раптам прыкмецілі, што ў „адзінанат-

Віктар Швед з кіраўніком хору БГКТ у Варшаве Мікалаем Ждановічам (справа), 1957 г.

цыянальнай” краіне існуюць нацыянальныя меншасці. У 1956 годзе пачалі арганізавацца паасобныя нацыянальныя таварыствы. Неўзабаве, 26 лютага 1956 года Арганізацыйны з’езд у Беластоку заснаваў Беларускае грамадска-культурнае таварыства.

13 мая 1956 года актыўныя беларускія дзеячы арганізавалі аддзел БГКТ у Варшаве. Я дзейсна ўключыўся ў працу гэтага аддзела. 4 сакавіка 1956 года выйшаў з друку першы нумар штотыднёвіка БГКТ „Ніва”.

У 1957 годзе стаў я штатным журналістам нашага часопіса і змяшчаў на старонках штотыднёвіка свае артыкулы і вершы. Першым апублікаваным 24 сакавіка 1957

Галоўнае праўленне БГКТ зацвярджае выбар Віктара Шведа (першы справа) на пасаду сакратара ГП БГКТ, 1958 г.

года ў „Ніве” быў мой верш „Я беларус”. Ад 7 красавіка 1957 года пачаў выходзіць дадатак да „Нівы” „Зорка”, у якім я стаў друкаваць свае вершы для дзяцей. Быў я шматгадовым сакратаром Праўлення варшаўскага аддзела БГКТ. Пры аддзеле працаваў дыскусійны клуб і гурток Беларускага літаратурнага аб’яднання. Праводзіліся лекцыйныя і аўтарскія вечары. Працавала добра абсталяваная беларускамоўная бібліятэка. Вялікую ўвагу Аддзел адводзіў працы сярод студэнтаў-беларусаў, якія вучыліся ў вышэйшых навучальных установах Варшавы. Шмат гадоў працаваў вялікі хор, у якім спявалі таксама галасістыя семінарысты і студэнты Хрысціянскай тэалагічнай акадэміі. Варта прыгадаць, што аграмаднай заслугай Варшаўскага аддзела БГКТ, асабліва яго старшыні, Юрыя Туронка, было старэнне ў 1956 годзе Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, якая працуе да сёння і якую я таксама закончыў.

На аснове маёй асветна-культурнай працы ў Варшаўскім аддзеле БГКТ Праўленне аддзела намеціла маю кандыдатуру ў цэнтральныя ўлады Таварыства. Другі з’езд БГКТ, які адбыўся 30 сакавіка 1958 года ў Бела-

Пасля канцэрта хору БГКТ. Злева: сакратар ГП БГКТ Віктар Швед, старшыня ГП БГКТ Уладзімір Станкевіч і кіраўнік хору Галена Куляшэвіч, 1958 г.

стоку выбраў мяне сакратаром Галоўнага праўлення

Працуючы разам са штатным старшынёю ГП, Уладзімірам Станкевічам, у 1958–1960 гадах дабіліся мы даволі вялікіх поспехаў. Для больш аператыўнай працы пры ГП БГКТ заснавана была асветная, культурная і выдавецкая камісія. Узнікла таксама Прамыслова–гаспадарчае праўленне „Бэтэска” пад кіраўніцтвам Пятра Ластаўкі. Прыдбалі мы будынак на сядзібу БГКТ па вуліцы Варшаўскай 11, у якім Таварыства працуе да сёння. Купілі мы аўтобус, якім карыстаўся створаны ў 1960 годзе эстрадны калектыў „Лявоніха”. Набылі таксама кінаперасоўку, пры дапамозе якой дэманстраваліся кінафільмы ў беларускім асяроддзі на Беластоцчыне. Ад 13 чэрвеня 1958 года пачалі выходзіць у эфір беларускія радыёперадачы на Польскім радыё ў Беластоку.

З Беластока вярнуўся я назад у Варшаву і пачалося маё жыццё як у гэтым вершы:

У цягніку

*З бетоннай спальні гарадской
Усё жыццё сваё няспынна
Імкнуся сэрцам і душой
Я да сваёй малой айчыны.
У цягніку, у цягніку
Паміж Варшавай — Беластокам,
Я дні жыцця свайго таўку,
Нібы іду марудным крокам.
Жыву як заяц на мяжы,
Што не сагрэе свайго следу,
Усім чужы, зусім чужы,
Калі ж я да сваіх даеду?
Калі ж сыду я з цягніка
І больш не буду толькі госцем
У краі брата–земляка,
На родных сцежках маладосці?*

Беласток, чэрвень 2007 г.

Віктар ШВЕД